

Fecr Yayınları: 357

KUR'ÂN'IN MÂTÜRÎDÎ YORUMU

Te'vîlâtü'l-Kur'ân'da Mu'tezile Tenkidinin Dilbilimsel Temelleri

Harun ABACI

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Son Okuma
Fatma Yılmaz Abacı
Redaksiyon
Alim Hatip ve Salih Tuna
Mizanpaj
Harun Abacı

Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 47603)

1. Baskı: Mayıs 2020

ISBN: 978-605-7570-97-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KUR'ÂN'IN MÂTÜRÎDÎ YORUMU

Te'vîlâtü'l-Kur'ân' da Mu'tezile Tenkidinin
Dilbilimsel Temelleri

Harun ABACI

Ankara 2020

HARUN ABACI

1979 İstanbul/Bakırköy’de doğdu. İlköğretimi İstanbul Habibler’de tamamladı. 1994 yılında Eyüp İmam-Hatip Lisesi’nden mezun oldu. 1990-1997 yılları arasında İstanbul Güneşli Tevhid Kur’ân Kursunda Hafızlık ve Arapça eğitimi aldı. 1998 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kaydoldu. Birinci sınıfın sonunda Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne yatay geçiş yaptı. 2003 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Doç. Dr. Abülaziz Hatip’in danışmanlığında Beyzâvî ve Neseffî’de İ’tizâl Etkilerinin İncelenmesi (Beyzâvî ve Neseffî Tefsirlerine Eleştirel Bir Yaklaşım) adlı teziyle 2006 yılında mezun oldu. 2010 tarihinde Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne intisab ederek 2016 yılında aynı üniversitede Kur’ân’ın Anlam Farklılaşmasına İ’râbın Etkisi -Âlûsî Tefsiri Örneği- adlı teziyle doktora eğitimini tamamladı. 2013-2016 yılları arasında İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Araştırmacı Yetiştirme Projesi (AYP) kapsamında araştırmacı olarak çalıştı. 2010-2018 yılları arasında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir anabilim dalında araştırma görevlisi ve öğretim üyesi olarak görev yaptı. Temmuz 2018 itibarıyla Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı’nda görev yapmaktadır. Arapça ve İngilizce bilen Abacı evli ve dört çocuk babasıdır.

Başlıca çalışmaları:

- “Tefsîrü’l-Celâleyn’i Okuma Yöntemi ve Müfessirlerin Dili -Fâtîha Sûresi Tefsiri Örneği-” (Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Sakarya 2019)
- “Osmanlı Tefsir Geleneğinde İstiârenin Etki Alanı -Âlûsî Tefsiri Örneği” (Osmanlı’da İlm-i Tefsir-İstanbul 2019)
- “Osmanlı Dönemi İ’râbü’l-Kur’ân Literatürü Üzerine” (Osmanlı Düşüncesi: Kaynakları ve Tartışma Konuları-Sakarya 2019)
- “Giyim-Kuşamda İsrâf” (I. Uluslararası Helal Ürün Ekonomisi Sempozyumu Tebliğ Metinleri Kitabı-Sakarya 2016)
- Tefsirlerde Mu’tezile Etkisi Beyzavi ve Neseffî Örneği, Ankara 2016.
- “Beyzâvî Tefsirindeki İ’tizâlî Tesirlerin Varlığı Üzerine” (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Ankara 2014).
- “Serahsî’nin Kur’ân Bilgisinin Kaynakları” (Diyabet İlmî Dergi-Ankara 2013).

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	1
GİRİŞ	3

BİRİNCİ BÖLÜM

SARF VE NAHİV

1. Sarf ve Nahiv İlmî Verileriyle Mu'tezile Eleştirisi.....	19
1.1. Fiil	19
1.1.1. Hidâyet ve Dalâlete İlişkin Fiillerde Zaman	19
1.1.2. Fiil-Harf-i Cer İlişkisi	20
1.1.2.1. نَطَرَ Fiilinin اِلَى Harf-i Ceri İle Kullanımı: Rü'yetullah.....	21
1.1.2.2. Fiilin “فُوَّةُ/Kuvvet” Kelimesine Harf-i Cerle Taalluku: İstitâat	23
1.1.3. Fiilin Başka Bir Fiilin Anlamını İçermesi (Lugavî/Nahvî Tazmîn): Rü'yetullah	25
1.1.4. Meçhul Fiilin Fâilinin Takdiri: Şerrin Allah'a Nispeti.....	28
1.1.5. اِفْعَالِ Babının Hemzesinin Anlamları: Şerrin Allah'a Nispeti	29
1.2. Master: Allah'a Nispet Edilen İlim Masterının İsm-i Fâil İle Te'vilinin Tenkidi	31
1.3. Edatlar	36
1.3.1. اُ Edatının Nâfiye veya İsm-i Mevsûl Olması: Kulların Fiilleri.....	36
1.3.2. اُ Edatının İsm-İ Mevsûl veya Master Harfi Olması: Kulların Fiilleri.....	38
1.3.3. Taaccüb Harfi اُ'nun Kullanımı: İstitâat	43
1.3.4. اُ-i Tevkîtiyye: İstitâat	44
1.3.5. اُ Edatının Mutlak Gelecek İfade Etmesi: İstitâat	45
1.4. Nekre İsim	46
1.4.1. Nekre İsm-in Tekrarı: Ecel	47
1.4.2. Mûceb Kelâmda Nekre'nin Umum İfade Etmesi: Kulların Fiilleri.....	48

1.5. Harf-i Cerler: Şerrin Allah'a Nispeti	50
1.6. Müzekker-Müennes Uyumu: Aslah	55
1.7. İ'râb Harekesi: Şerrin Allah'a Nispeti.....	57
1.8. İstisnâ.....	59
1.8.1. Allah'ın Mahlukat Türünden Tenzih Edilmesine Uygun İstisna.....	59
1.8.2. Allah'ın Meşîetinin İstisnası	62
1.9. Mâtürîdî'nin Hatalı Nahiv Uygulaması (İştigal): Kulların Fiilleri....	66

İKİNCİ BÖLÜM

BELÂGAT

2. Belâgat İlmi Verileriyle Mu'tezile Eleştirisi	73
2.1. Beyân İlmi	73
2.1.1. Hakikat ve Mecaz.....	74
2.1.1.1 Müfred İstiâre.....	79
2.1.1.1.1. İrade Lafzının İstiâre Yoluyla Emir Anlamında İcrâsının Tenkidi	80
2.1.1.1.2. Kalbin Mühürlenmesinin İstiâre Olması	81
2.1.1.1.2. Mürekkep İstiâre (İstiâre-i Temsiliye).....	83
2.1.1.1.3. Mecâz-ı Mürsel.....	85
2.1.1.1.3.1. Sebep-Sonuç Alakası: Hidâyet ve Dalâlet	91
2.1.1.1.3.2. Lâzım-Melzûm Alakası: Şerrin Allah'a Nispeti	94
2.1.1.1.3.3. Âlet Olma Alakası: Kulların Fiilleri ve Kelâm.....	95
2.1.1.1.3.4. İ'tibârü Mâ Kâne (Geçmiş Durumun Dikkate Alınması): Kulların Fiilleri ve Mürtekb-i Kebîre.....	97
2.1.1.1.3.5. Mazhariyyet Alakası: Kelâmullah	99
2.1.1.1.3.6. Cüziyyet-Külliyet Alakası: İman-Amel ilişkisi	99
2.1.2. Mecâz-ı Aklî	101
2.1.2.1. Hidâyet ve Dalâlet	101
2.1.2.2. Kulların Fiilleri	102
2.1.2.3. Şerrin Allah'a Nispeti.....	106
2.1.2.4. Aslah	108
2.2. Meânî İlmi	109
2.2.1. Muktezâ-i Hâl/Makâm/Sıyak: Mürtekb-i Kebîre ve Kulların Fiilleri	109
2.2.2. Kelâmın Muhatabın İncancına Göre İletilmesi: Kulların Fiilleri	114
2.2.3. Hazif: İstitâat	118
2.2.4. Kasr	120

2.2.4.1. Kasr-ı Hakiki ve İzâfi: Meşîet	120
2.2.4.2. Fiil-Mef'ûlün Bih Yoluyla Kasr: Mürtekib-i Kebîre	121
2.2.4.3. Mübteda-Haber Yoluyla Kasr: Mürtekib-i Kebîre	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LUGAT

3. Lugat İlmî Verileriyle Mu'tezile Eleştirisi	127
3.1. Vücûh ve Nezâir İlmî	127
3.1.1. İrade	127
3.1.2. Meşîet	131
3.1.3. Hidâyet	132
3.1.4. Allah'ın İzni	138
3.1.5. جَعَلَ Fiili	143
3.1.6. مُخَدَّتْ/Muhdes Lafzı	144
3.1.7. Şeytan Lafzı	146
3.2. Âm Lafızların Umum İfade Etmesi	148
3.2.1. كُنْ Lafzının Umum İfade Etmesi: Kulların Fiilleri	149
3.2.2. هُنْ Lafzının Umum İfade Etmesi: Mürtekib-i Kebîre ve Hidâyet	150
SONUÇ	155
KAYNAKÇA	157
ÂYET İNDEKSİ	167
ŞAHİS İNDEKSİ	179
KAVRAM İNDEKSİ	181

ÖN SÖZ

Türklerin çoğunluğunun itikâdî mezhebi olan Mâtürîdîliğin kurucusu İmam Mâtürîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân* adlı tefsiri konusunda çalışmalar hız kazanmıştır. Bu eserin tefsir metodu, müfessirin kelâmî görüşleri, Mu'tezile'ye yönelik eleştirileri vb. birçok yönü incelenmiştir. Ancak bu çalışmalar içerisinde tefsirin dilbilim yönünün yeteri kadar ele alınmadığı görülmüştür. Bu çalışma Mâtürîdî'nin Kur'ân âyetlerini tefsir ve yorumlamada dilbilim araçlarını Mu'tezile'ye reddiye çerçevesinde kullanımı üzerinedir. Bu çalışmada kelâm-dilbilim ilişkisinin Kur'ân tefsir ve te'viline yansımaları Mâtürîdî ve Mu'tezile sınırları içerisinde incelenmiştir.

Kendisiyle yüksek lisans tezi hazırladığım sıralarda bu konuyu ileri akademik aşamalarda çalışmayı öneren ve çalışmaya teşvik eden değerli Prof. Dr. Abdülaziz HATİP hocama, çalışmanın gelişiminde değerli katkılar sunan Prof. Dr. Bedrettin ÇETİNER hocama, çalışmanın dilbilim konusunda açılımlar sunan Prof. Dr. Galip YAVUZ hocama, basım öncesi son okumalarıyla tashihlerde bulunan Yüksek Lisans öğrencilerim Alim HATİP ve Salih TUNA'ya, çalışmayı titiz bir şekilde okuyup önemli katkılarda bulunan refikama, özellikle de bu yoğun çalışma temposunda sevgileriyle göz aydınlığı veren kerîmeleirim Hatice Feyza, Lamia Serra, Selime Hümda ve mahdûmum Ahmed Zahid'e teşekkürü bir borç bilirim.

Harun ABACI
Denizli 2020